

Fortunal Strowski: to jméno neříká asi nic veliké většině mého čtenářstva. Po jeho zvuku soudíš, že máš před sebou Poláka. Nikoli; jde o Francouze, třebaš pravděpodobně polské krve a polského původu. Studenti románské filologie rozpomenou se snad, že napsal příruční dějiny francouzské literatury devatenáctého století. Ale hlavní jeho dílo, které jej staví mezi nejlepší moderní literární dějepisce francouzské, týká se šestnáctého a sedmnáctého věku. Vysledovává s velikou a poučnou vroucností stezku, jíž se braly náboženské zkušenosti a zážitky francouzské duše od Montaigne přes sv. Františka Saleského a Pascala k Fénelonovi. Jeho monografie o Montaignovi, sv. Františkovi Saleském, Pascalovi a jeho době jsou dnes knihy klasické svou přesností i uměním vyšší zákonné obraznosti, s jakou se dovede jejich původce vmyslet v duše dávno mrtvé, vcítiti v osudy zcela jiného rázu, než bývají osudy člověka moderního. Obcováním s těmito velkými mrtvými získal Strowski umění hleděti do nitra, schopnost sledovati v jejím vzletu duši lidskou raněnou velikou touhou, napjatou k velikému cíli: usilující mravním úsilím o dokonalost.

Ale přesto bral jsem s nedůvěrou do rukou jeho svazek kritik a úvah o současných moderních a nejmodernějších zjevech literárních, které vydal s názvem *Literární obroda současné Francie*. Bude to asi, řekl jsem si, obvyklá a běžná kritika muže odvráceného do minulosti, konservativce a snad i zpátečníka z profese, takového nějakého Doumice, který neumí vidět

a myslet, a proto přežvykuje fráze o francouzské jasnosti, rozumové ekonomice stavby a skladby, formální korektnosti a hotovosti. Jeť Fortunat Strowski profesorem na Sorbonně. Sorbonagre! Tedy pedant již svým povoláním; starší rozumný pán, který bude hájit tradici, jak jí rozumí, totiž nerozumí: jako dědictví a odkazu prostřednosti a pokračování v průměrnosti.

A zatím —! Čteš v něm takové věty, které svítí a hřejí svou životnou jiskrou, svým rozkošným kultem svobody, a víc — šílenství a bláznovství. Cituje na příklad slovo Pierra Hampa: „Spravedlnost bez šílenství neobsahuje dokonalosti;“ a dodává za sebe: „Milujme toto šílenství.“ A jednomu mladému universitářskému kritikovi radí, aby měl odvalu k bláznovství, k pošetilosti, k vášni. „Přál bych mu, aby násilí učinilo jej na chvíli nespravedlivým a násilným nebo aby nějaká náhlá nákaza vytrhla jej ze sebevlády... Jest třeba mít ve svém životě krásné překypění a krásné pokání.“ A že takové chvíle sebezapomenutí scházívaly obyčejně učeným universitářům, to vytýká jim jako *minus*. „Moudrost příliš učená, rozum příliš rozumářský a pak to, že nikdy nespali pod mosty (rozuměj: nepotloukali se světem jako bosáci a žebráci), dělají z nich lidi vybrané a soudce bez chyb. Ale druzí s více chybami mívají někdy více poesie.“ Rozkošné, není-li pravda? A takovou živou, radostnou, necechovou moudrost životní slyšíš z úst cechaře?

A uslyšíš ještě jiné podobné, z nichž by důstojnému českému vědeckému odborníku a patentovanému literárnímu kritikovi naskočila husí kůže na zádech. Píše na příklad o tom, že před válkou ženy dobyly všech vynikajících posic v beletrii a poesii. Ale nejen v poesii a beletrii! „Jednoho dne spatřil jsem tuším ve Figaru článek o Ronsardovi; byl podepsán Gérard d'Houville; a tázal jsem se s nedůvěrou, cože by mohla pí Gérard d'Houville říci o Ronsardovi, po tom všem, co o něm řeklo tolik vynikajících mužů. A řekla, čeho nedovedl říci žádný muž, a s takovou správností a ušlechtilostí, že jsem zůstal přesvědčen po tom o superioritě těchto romanopiskyň a básnířek i v literární kritice.“ Zamyslete se nad tím, prosím, a představte si nějakého našeho

patentovaného odborníka, historika universitního a akademika, který celý život seděl nad Komenským nebo Chelčickým, že by vyznal, co vyznal Strowski... Totiž že našel v denním listě — prosím: v denním listě! — od neoborníka — dokonce od ženy, která píše pouze romány — znamenitý historický článek, hodný jeho vznešené, posvěcené a dekorované pozornosti! Dovedete si tuto scénu přenést do Prahy? Představit v Praze?

Tedy takový člověk je Fortunat Strowski. Milující směle, volně, široce, laskavě všecko, co vě a kypí, bez přehrad, distinkcí, předsudků. Neodlučující se v mrzoutské samolibosti a odborné soběstačnosti od přítomnosti, naopak: vnikající v ni všemi svými orgány, milující ji ve všech jejích projevech. Člověk, jemuž literární historie není školou podezřívání přítomnosti a nedůvěry k ní, nýbrž úvodem do ní a návodem, jak ji prožívatí dosti účastně, s dostatečnou láskou a vírou. Podle toho jest také přesvědčen, že Francie žije dnes literární jaro, novou trvalou a plodnou renesancí; že má již nové Chateaubriandy, Hugy a Lamartiny, kterých nedovede posud jen rozpoznat a pojmenovat... Proto má pro většinu dnešních mladých a nejmladších slova a soudy, které by se zdály jistě opatrníckému českému kritikáři upřílišené a hyperbolické. Dovede věnovat na příklad kritickou stať pí Colettě a mluvit o ní s úctou jako o velikém klasikovi prózy francouzské. Její román Vagabonde jest mu „nesmrtelný“; autorka je mu „jeden z prvních spisovatelů této doby a snad spisovatel pro věky“. A to je, prosím, paní Colette, známá u nás z Dialogie zvířat — těch nervních, smyslně sytých, nervově předrážděných a vyhrátých črt ze zvířecího života, které přešly bez pozornosti a zapadly. Dnes píše ovšem romány, ale romány erotiky poněkud podezřelé — louche, říkají tomu Francouzové — a místy dotýkající se již pornografie, tak by alespoň soudil rozšafný český kritik. A zase: dovedete si něco takového představit v Praze? Že by literární historik velikého jména stanul s obnaženou hlavou před spisovatelkou, která — nemluvím o umění a výrazové síle — ovzduším svých knih připomíná nejspíše ještě pí Helenu Malířovou?

Analysuješ-li radost, již ti působí setkaná se Strowskim, nalezeš naposledy, že jest v ní hlavním činitelem vědomí zvláštní bezpečnosti a jistoty, která z něho na tebe dýše. Cítíš, že není schopen nízkosti. A to proto, že jest vnitřně svobodný: nese v sobě svůj zákon jako tep svých žil a dech svých plic.

Volný není nevázaný nebo hulvátský a drzý. Nevázaný bývá naopak nejčastěji pedant, duch vnitřně uschlý a odumřelý, otrok všech literárních pověr a předsudků; vnější pózou, útočností a rámusením chce nahraditi nedostatek pravé vnitřní životnosti a oklamati o ní. Typus u nás: Arnošt Procházka. Volný není také tolik co indiferentní, lhostejný, bez víry a přesvědčení. Volný jest ten, kdo nese v sobě svůj zákon a řád stále obnovovaný, plynulý a přece konstantní, protože se stal jeho životnou funkcí; jest ten, jemuž se Bůh projevuje ne ustydlymi ustanoveními a předpisy, z nichž by se musil sylogisticky odvozovat, nýbrž jemuž hovoří neustále přímo, milostnou názorností a její jistotou, z hořícího keře vlastní duše. Takový člověk jediný může býti shovívavý, aniž je zbabělý, aniž zrazuje sebe; on jediný má k tomu právo; jemu jedinému dobrota jest výraz síly a jemu jedinému dobrota nerozpadá se se silou ve svár a protiklad.

Fortunat Strowski, sám sociální pravičák, setká se na příklad s Pierrem Hampem, velikým básníkem strojů, práce, dělníka třídně i mezinárodně orientovaného a rozumí se: sociálním levičákem. Co by vyplynulo z takové situace u nás? Hádka, urážky, rvačka, hrubosti.

Slyšte nyní řeč Fortunata Strowského, abyste věděli, jak mluví duch svobodný.

„Praví se, že jest (rozuměj: Pierre Hamp) straník. Doufám to, věřím to, pro něho. Abys mohl jednat, ano abys mohl i jen mužně myslit, jest třeba se rozhodnouti; jest třeba velkých přesvědčení. Neskrývám, že mám svá: o problému lidství, o problému národnosti, o problému náboženském, ano, mám svá přesvědčení, své stranicví — třebas se snažím neustále, abych nebyl ani jejich otrok ani fanatik. Pierre Hamp má svá, která, po vnějším zdání a nálepe, nejsou má.

A přece cítím, že není proti mým přesvědčením.

I když mně odporuje a mne zasáhne, neurazí mne, ani mne nebolí: naopak! Zdá se mně, že stojí proti mně jako dělník v tunelu, který probíjí, jehož motyka, pronikající s oné strany, kříží se s motykou dělníka s této strany: nejsou to dva meče utkávající se v souboji; jsou to dva nástroje života a pravdy, které se zaujaly životem a pravdou s opačných hledisk a které se potkají v samém srdci díla, aby se smířily.“

Nebo týž Strowski potká se s literárním zjevem sobě přímo protichůdným, s romanopiskyní pí Marxovou, přítelkyní Barbussovou, členkyní Clarté. Tato básnička napsala román Žena, jenž má rekyni „Já“, román vzpoury nejen proti dnešnímu řádu společenskému, ale i proti zákonům přírodním, jak se aspoň zdá. Stačí říci, že povstává proti tomu, co se od věků pokládá za samo jádro bytosti ženiny: proti pudu mateřskému. Pud ten jest jí omylem; neuznává „hlasu krve“. Barbusse uvítal tento román jako jitřenku nové doby, v níž žena nebude již ani služkou života, ani jeho množitelkou. U nás poházeli by takovou knihu kamením, blátem její autorku. Stojí proto dvakrát za povšímnutím, s jakým rytířským taktem píše o ní Strowski. Vidí v ní „jakéhosi druhu bergsonism zjednodušený a brutální, vyslovený se zvláštní silou významnou ženou, která umí psát.“ „Jest to příliš tvrdé. Jest to příliš falešné. *Já* jest konstrukce ducha; jest to Barbey d'Aureville bez plamene a bez tajemství; jest to řada geometrických proposic: jakmile jest dána jednou definice, všecko z ní plyne neúprosně. Lituji toho. A přeji si pro ženskou literaturu nebo lépe pro celou literaturu francouzskou, aby *Já* bylo konečně doopravdy pokořeno a zlomeno. Ano, přeji rekyni „milosti slzí“, jak říkal dobrý král svatý Ludvík; přeji jí, aby její druhý život byl tak naplněn něhou a lidskou slabostí, jako první byl jich zbaven — a nade všecko, aby pí Magdeleine Marxová nám vypravovala tento druhý život s týmž upřímným a silným talentem, s jakým nám vypravovala život první, ale aby do něho vložila víc srdce, přirozenosti a nenucenosti.“

Jest pak docela logické, že takovýto duch má jedinou radu

spisovatelům: obnovovat se, neopakovat se. Milenec a ctitel života nenenávidí ničeho víc než ustrnutí, rozředování sebe, kopírování sebe. Nalezl pro tento příkaz vnitřní sebeúcty slova ohnivě výmluvnosti. Francise Carca, který dosáhl slávy i umělecké dokonalosti jako malíř světa apašského, vyzývá, aby opustil vyjezděnou kolej a hledal si novou. „Ale nyní jest třeba, aby Francis Carco, obětuje bezprostřední úspěch, hledal novou žílu. Talent musí se obnovovat, aby rostl. Ať popatří na mistry! V generaci r. 1820 byl jen jeden mladý muž, který se podobal svou fysickou statností mladým mužům dneška: byl to Victor Hugo. Nikdy nenechal se V. Hugo zajmouti úspěchem, vždycky hledal „něco jiného“. Uvádím jeho jméno našim mladým spisovatelům, ne abych je jím ubíjel, ale abych ukázal, v jaké jsou úctě. Francis Carco nechť tedy přestane na čas sledovati jednu a tutéž cestu. Ztroskotá-li se jinde, vrátí se k ní, ne zmenšený, naopak: zvětšený.“ „Neustálý úspěch jest jako neustálá výmluvnost: tato nudí a onen uspává. Čeho přeji Fr. Carcovi a jeho druhům v úspěchu a talentu, není klidné držení území plného tučných krav: to štěstí ať přenechají pokojným měšťákům literatury; jest to neustálý zápas a úsilí. Jest to bitva, která vede k vítězství a dobývání. Jen to odpovídá jejich přirozenosti a jejich vůli. Jen to uspokojuje a zušlechťuje.“

Jest to nějaké zbrusu nové evangelium? Naprosto ne. Sám, abych mluvil jen o rodném hnízdě, opakoval jsem je v různých obměnách alespoň patnáct dvacet let před Strowskim... Ale pamětihodné jest, že takto mluví profesor ze Sorbonny, někdo, kdo by měl býti konservatívec a tradičník až do dřene svých kostí.

Jiným důkazem pravé vnitřní svobody Strowského jako literárního kritika jest jeho poměr k vnější formě. Miluje ji zajisté a váží si jí zajisté nejen jako výrazu vnitřní zákonnosti, ale i jako ceny a odměny soustředěného úsilí a uvědomělé práce umělecké; historik poučený studiem starých mistrů umělců ví, že jest „pretium non vile“ lidské snahy, něco, co by nebylo správně podceňovat a přehlížet. A přece... Ví, že jest cosi, co

stojí i nad vnějškovou formou se vši její plastickou plností a uzavřenou dokonalostí; a to jest lidská osobnost spisovatelova. A tak dovede napsati překrásnou větu, která si tě zastaví jako slavné vyznání víry v neznámého, nepostižitelného boha: „*I jeho spisovatelské chyby zjevují hodnotu jeho osobnosti.*“ Český pedante! Bytosti stejně četná jako úspěšná! Že bys dovedl sklonit se nad toto slovo jako nad hlad horského jezera a sestoupit až k jeho hlubokému dnu, nevěřím o tobě; zrak tvůj není norec tak smělý. Ale ustup na chvíli stranou; zalez do kouta; nestiň slunci a přej zahleděti si jiným...

Strowski může nám býti dobrým východiskem pro paralelu mezi cizím světem kulturně uzrálým a naší nehotovostí. Domníváme se, že máme vnitřní svobodu; a zatím přečteš-li knihu Strowského, vidíš, jak jsme spoutaní, jak i naši četní soi-disant revolucionáři jsou vnitřně dřevění, mrtvolní, hotoví jako dobře upečené cihly. Mezi našimi akademiky a vysokými hodnostáři literárními pak již dokonce marně bys hledal zjevu Strowskému podobného. Jejich rada mladým lidem jest jedna: Dělejte to, jak jsme to dělali my. A chcete-li již dělati něco po svém, pak prosíme pěkně: stále totéž. Jen ne nijaké přesedlávání, jen ne nijaké hledání nového! A zanechte hlavně všech experimentů, všeho pochybného a sporného. Hledte na nás: jak mistrně dovedli jsme se vyhnouti všemu pokušení!

Srovnávají rádi francouzské poměry, směry, strany, ústavy s našimi a přenášivají tamější kriteria a tamní etikety bez dalšího na naše rozvrstvení literární. Ale to jest těžký blud, jak vidíš již z tohoto jediného názorného příkladu. Stejná slova neznamenají tu a tam stejné věci.

Jak těžko ve Francii *nebyl* tradičníkem a konservativcem, když s těmito pojmy snáší se tam, jak ukazuje příklad Strowského, tolik vnitřní svobody, tolik opravdové revolučnosti, tolik mládí ducha i srdce.

A jak lehkou býti u nás revolucionářem, když tradičníci a konservativci jsou ani ne mastodonti, nýbrž strašáci do zelí, složení cele z hadrů odložených pradědy a prapradědy!...

O manifestu české literární družiny seskupené kolem moravského měsíčníka Hosta rozkldákala se již kdekerá literární a žurnalistická slepice československá — a ovšem s moudrostí a rozšafností, jež vyznačuje tuto kuří čeleď —; a tak přicházím velmi pozdě se svou troškou do mlýna, činím-li jej východiskem své dnešní besidky. Manifest mladých básníků moravských byl kritisován způsobem řekl bych pivně politickým. Jako by šlo o novoroční článek v novinách nebo o projev nějaké politické organisace třeba z Jalové Lhoty. S nemyslivou neuctivou povrchností, s jakou se čtou v kavárnách noviny. Že tu jde o kus našeho nejmladšího života tvořivého, o mladé lidi, rozžehující si pochoďeň, již podají jiným, ještě mladším a nenarozeným posud, že tito mladí lidé nezakládají ani novou tiskárnu ani nový pivovar, nýbrž uvědomují se sami sobě a vytvářejí se svědomitou úzkostlivostí sobě i jiným novou metodu žít, myslit, vidět a soudit, — to nenapadlo nikoho z velevážených soudců. Všem bylo to jen příležitost k politickým kombinacím, dohadům a obchůdkům. Hodí se nám do krámu nebo nehodí? A pokud se nám hodí? Co vytlučeme z něho pro sebe? Vzdáli-li se komunismu? Opouštějí jej nebo ne? Přiblížili se nám? Pošinuli se nalevo nebo napravo? Taková dojemná starost o vlastní hokynářské krámky z toho všeho čišela, že bylo člověku velmi vznešeně v duši, když to četl... Mládež vidí jednou hodně názorně, jak upřímně se o ni staří starají. Navazuješ na nás nebo ne? Hodláš býti pokračovatelkou naší hlouposti nebo nic? To jsou tak všecy otázky, které jí dovedou položit...